

29. 9. 2016

Vezměte, prosíme, na vědomí, že text článku odpovídá platné právní úpravě ke dni publikace.

Náhrada újmy za usmrcení blízké osoby při dopravní nehodě - minulost a budoucnost

S nabytím účinnosti nového občanského zákoníku („NOZ“) došlo ke změně právní úpravy náhrady újmy pozůstalým v případě usmrcení jejich blízkých osob. Opuštění předchozích paušálních náhrad podle starého občanského zákoníku („OZ“)[1] potenciálně otevírá širší prostor při rozhodování o výši náhrady újmy pozůstalým. Pozůstalým by se tak mohlo dostat spravedlivější reparace újmy v podobě vyšších částek, neboť soudy nebudou nadále svazovány dřívější úpravou a z ní vycházející judikaturou.

GLATZOVA & Co.

Existuje však obava, že se soudy nakonec i při aplikaci pravidel NOZ budou klonit k dřívější judikatuře a budou pozůstalým přisuzovat částky odpovídající přibližné výši paušálních náhrad, a to mj. s odkazem na pravidlo „v obdobných případech obdobně“. Obava z tohoto trendu je odůvodnitelná, neboť by soudům ulehčila práci, pokud by soudy přisuzovaly náhrady s poukazem na dřívější skutkově obdobné případy. Takový trend by mohl i logicky být podporován ze strany pojišťoven, neboť ty by předem mohly odhadovat výši náhrady újmy ve skutkově obdobných případech. Navíc i historicky přisuzované částky by mohly pojišťovnám vyhovovat více, neboť dosahovaly zpravidla, až na výjimky, relativně nízkých hodnot (viz dále).

Lze očekávat, že se budoucí judikatura odchýlí od trendové výše náhrady újmy s poukazem na nová pravidla NOZ, nebo lze očekávat, že budoucí judikatura setrvá u předchozí judikatury s odkazem na pravidlo „v obdobných případech obdobně“?

Dosavadní právní úprava a judikatura

OZ obsahoval pravidlo o náhradě pozůstalým za škodu usmrcením v § 444 odst. 3. Částky náhrady byly stanoveny paušálně a pohybovaly se ve výši od 85 000 Kč (šlo-li o ztrátu dosud nenarozeného počatého dítěte) do 240 000 Kč (šlo-li o pozůstalého manžela, dítě nebo rodiče). Vedle těchto paušálních náhrad se v judikatuře prosadila tzv. „druhá kolej“ pro odčinění újmy způsobené usmrcením, a to prostřednictvím práva na ochranu osobnosti.[2] Za účinnosti OZ pozůstalí mohli uplatňovat své nároky na náhradu újmy způsobené usmrcením jim blízké osoby jak prostřednictvím **paušálního nároku** podle § 444 odst. 3 OZ, tak prostřednictvím **nároku na ochranu osobnosti** podle § 11 a násl. OZ (tzv. dvoukolejnost).

V kontextu OZ se vytvořila bohatá judikatura obecných soudů týkající se výše náhrady za usmrcení blízké osoby v kontextu práva na ochranu osobnosti. Z dostupné judikatury obecných soudů vyplývá,[3] že soudy pravidelně přiznávaly pozůstalým podle práva na ochranu osobnosti částky velmi podobné paušálním náhradám podle § 444 odst. 3 OZ, přičemž přiznané náhrady jen výjimečně převyšovaly tyto paušální náhrady, a pokud vůbec, tak o pár set tisíc Kč (s výjimkou velmi ojedinělých případů, kdy náhrady dosáhly či přesáhly hranici 1 milionu Kč). Průměrná výše náhrad

přiznaných pozůstalým v rámci ochrany osobnosti (vedle paušálních náhrad) dosahovala zpravidla výše stovek tisíc Kč (výjimečně přesahující 500 tisíc Kč) a v některých případech nebyla dokonce přiznána vůbec. Často zmiňovaným důvodem pro přiznání náhrady v takové výši byl právě odkaz na § 444 odst. 3 OZ jako relevantní vodítko pro určení výše náhrady nemajetkové újmy podle § 11 a násl. OZ. V souhrnu tak pozůstalým mohlo být přisouzeno kolem 500 tisíc Kč a k tomu zákonný paušál. Ustanovení § 444 odst. 3 OZ sloužilo jako vodítko a v řadě případů výrazně zjednodušilo jinak složitou úvahu soudu o jednotlivých okolnostech případu.

Nová právní úprava

Od 1. 1. 2014 došlo ke zrušení výše popsané dvojkolejnosti a koncentraci právní úpravy náhrady újmy při usmrcení blízké osoby v § 2959 NOZ.[4] Podle tohoto ustanovení při usmrcení nebo při zvláště závažném ublížení na zdraví **odčiní škůdce duševní útrapy** všem blízkým osobám **peněžitou náhradou vyvažující plně jejich utrpení**. Nelze-li výši náhrady takto určit, stanoví se **podle zásad slušnosti**.

Je zřejmé, že NOZ opouští princip paušálních náhrad a vychází z principu „zásad slušnosti“ a „plného vyvážení utrpení“.[5] Otevírá se tedy **prostor pro zásadní změnu v dosavadní judikatuře** ve vztahu k vyšším částkám přiznávaným pozůstalým, nebo se prosadí dosavadní judikatura i v kontextu NOZ?

Prosadí se dosavadní judikatura i v kontextu NOZ?

Počátkem roku 2016 se vyjádřil k výši náhrad, které by měly být přiznávány pozůstalým podle § 2959 NOZ, přímo Nejvyšší soud ČR v rozsudku sp. zn. 4 Tdo 1402/2015 ze dne 2. 4. 2016 („**Rozsudek**“). Rozsudek skutkově souvisí s usmrcením při dopravní nehodě.

Nejvyšší soud k § 2959 NOZ přímo uvedl: „*Primárním zájmem zákonodárce bylo odstranění paušálních zákonných náhrad, nikoli zpochybnění samotné rozhodovací činnosti soudů, která se k této problematice před nabytím účinnosti NOZ vyvinula, a tím vědomému nastolení stavu diskontinuity v rozhodovací činnosti. Za takového úzu se v posuzovaném případě jeví z pohledu NS jako vhodné na tuto rozhodovací činnost navázat. [...] Nelze dospět k závěru, že dovolání se ratia normy § 2959 NOZ by mělo ústit do závěru o nutnosti dramatické změny dosavadní rozhodovací praxe k této otázce a vůli k nastolení stavu přiznávání neúměrně vysokých náhrad. [...] Přijetí NOZ [...] vyvolalo u širší veřejnosti ničím nepodložené představy o několikanásobném, potažmo dokonce nelimitovaném, navýšení dříve přiznávaných částek, jež byly tvořeny jednorázovými sumami.*“

Závěrem Rozsudku Nejvyšší soud uvádí: „*Ač nelze spravedlivě požadovat, aby [...] byl opětovně zaveden jakýkoliv paušální limit, jako tomu bylo v minulosti, je třeba stále vnímat výši přiznané částky ve světle dosavadní judikatorní praxe a zachování její kontinuity [...]. Dovolacímu soudu se proto jeví jako ospravedlnitelné, aby se stanovení výše náhrady odvíjelo v základním rozpětí mezi 240 tisíci Kč až 500 tisíci Kč, a to pro skupinu citově nejbližších osob, jakými jsou rodiče, děti a manželé.*“

Z výše uvedeného plyne, že se Nejvyšší soud snaží „konzervovat“ judikatorní stav před 1. 1. 2014 a zabránit tomu, aby byly pozůstalým podle § 2959 NOZ přiznávány částky „neúměrně vysoké“ či dokonce „nelimitované“. **V typovém (neutrálním) případě by tak podle Nejvyššího soudu neměla náhrada pozůstalým podle § 2959 NOZ přesáhnout 500 tisíc Kč.**

Domníváme se, že výše uvedené stanovisko Nejvyššího soudu není přesvědčivé. Nabízí se argumenty,

kterými lze jeho závěry zpochybnit. V prvé řadě je třeba poukázat na nedávný náleží Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 2844/14 ze dne 22. 12. 2015, podle kterého je nutné v případech úmrtí blízké osoby aplikovat princip proporcionality, tj. rozhodovat na základě „porovnání s jinými případy“. [6] Ústavní soud přímo odkazuje též na srovnání s případy náhrad přiznaných za zásah v podobě „zjevně nepravdivých článků v bulvárním tisku“. Při srovnání s takovými náhradami [7] však nemůže náhrada pozůstalým za usmrcení blízké osoby v maximální výši 500 tisíc Kč v žádném případě být dostatečná.

Vedle toho existuje řada dalších skutečností, které zpochybňují závěry Rozsudku o maximální částce náhrady podle § 2959 NOZ ve výši 500 tisíc Kč. Konkrétně jde o zřejmý záměr zákonodárce opustit paušální náhrady a přiznávat pozůstalým vyšší náhrady (srov. výše pod pozn. [5] citovanou důvodovou zprávu k NOZ), zejména s ohledem na zvláštní zákonnou ochranu rodiny, rodičovství a manželství. [8] Pochyby o přiléhavosti závěrů Rozsudku vyvolává i fakt, že oproti době, kdy se vytvářela judikatura podle OZ, na kterou Nejvyšší soud navazuje, se výrazně proměnila průměrná cenová hladina směrem vzhůru (tj. částky, které mohly být adekvátní před 10 lety, nemusí být adekvátní dnes). Nejvyšší soud navýšení cenové hladiny připouští, avšak maximálně do výše dvojnásobku původních paušálů. V neposlední řadě je potřeba upozornit, že sám Nejvyšší soud v Rozsudku uvádí, že navazuje na dosavadní judikaturu „v posuzovaném případě“, tj. individuálně, kazuisticky, s přihlédnutím ke konkrétním okolnostem.

Závěr

Domníváme se, že je zde prostor pro argumentaci, že změna právní úpravy týkající se náhrad pozůstalým za usmrcení blízkých osob vnesla čerstvý vítr do rozhodovací činnosti soudů. Opuštění předchozích paušálů a úprava § 2959 NOZ potenciálně otevírají dveře pro přiznávání výrazně vyšších náhrad, než jaké byly přiznávány za účinnosti starého občanského zákoníku. Nejvyšší soud se v Rozsudku k těmto tendencím staví zdrženlivě a zřejmě se snaží zachovat dosavadní judikatorní stav, který se vyvinul v období před účinností NOZ, a to včetně horní hranice pro náhrady újmy pozůstalým v případě usmrcení ve výši okolo 500 tisíc Kč.

Máme však za to, že závěry Nejvyššího soudu v Rozsudku nejsou ve světle výše uvedených argumentů udržitelné a že by soudy měly standardně přiznávat pozůstalým náhrady převyšující hranici 500 tisíc Kč, pochopitelně s přihlédnutím ke konkrétním okolnostem. Je však otázka, jakým směrem se judikatura bude dále ubírat. První indicii lze hledat přinejmenším v očekávaném rozhodnutí Ústavního soudu, který by měl rozhodnout o ústavní stížnosti namířené proti citovanému Rozsudku Nejvyššího soudu (vedeno pod sp. zn. III. ÚS 2043/2016[9]).

Mgr. Filip Murár,
advokátní koncipient

Mgr. Jan Varhaník, LL.M.,
advokát

[Glatzová & Co., s.r.o.](#)

Betlémský palác
Husova 5
110 00 Praha 1

Tel.: +420 224 401 440

Fax: +420 224 248 701

e-mail: office@glatzova.com

[1] Ustanovení § 444 odst. 3 OZ.

[2] Ústavní soud vymezil vztah mezi oběma „kolejemi“ náhrady újmy při usmrcení blízké osoby v nálezu Pl. ÚS 16/04 takto: „[Úprava § 444 odst. 3 občanského zákoníku] je však natolik paušální, že ji nelze považovat za vyčerpávající řešení daného problému. Proto nevylučuje, pokud jednorázové odškodnění není dostatečnou satisfakcí za vzniklou újmu na osobnostních právech, aby se dotčené osoby domáhaly další satisfakce podle ustanovení na ochranu osobnosti.“

[3] Srov. např. přehled judikatury zpracovaný Nejvyšším soudem ČR, dostupné na [www](http://www.soud.cz), k dispozici >>> [zde](#).

[4] § 2959 NOZ: „Při usmrcení nebo při zvlášť závažném ublížení na zdraví odčiní škůdce duševní útrapy manželu, rodiči, dítěti nebo jiné osobě blízké peněžitou náhradou vyvažující plně jejich utrpení. Nelze-li výši náhrady takto určit, stanoví se podle zásad slušnosti.“

[5] Tento závěr reflektuje i důvodová zpráva k NOZ k § 2951 až 2971: „Pokud jde o nemajetkové újmy na zdraví nebo náhrady při usmrcení, opouští se pojetí § 444 odst. 2 a 3 platného občanského zákoníku a vůbec myšlenka, že by sazebník výše náhrad měl a priori stanovit zákon nebo dokonce podzákonný předpis, aby se tak zjednodušilo rozhodování soudů. Soukromý život je nekonečně variabilní a snaha po jeho nivelizaci v záležitostech tak navýsost individuálních jako jsou bolest, důsledky újmy na zdraví pro další budoucnost postiženého nebo ztráta blízkého člověka není důvodná. Není např. žádný důvod založit manželu nebo sourozenci právo při usmrcení druhého manžela či sourozence na zaplacení částky 240 000 nebo 175 000 Kč, jak je tomu v současné právní úpravě. Za určitých okolností to může být příliš málo, za jiných příliš mnoho.“

[6] Srov. především body 56 a 57 nálezu I. ÚS 2844/14: „56. [...] Ústavní soud konstatuje, že při stanovení výše částky relutární náhrady je nutno použít princip proporcionality též tím způsobem, že obecné soudy porovnají částky této náhrady přisouzené v jiných případech, a to nejen v obdobných, ale i v dalších, v nichž se jednalo o zásah do jiných osobnostních práv, a to zejména do práva na lidskou důstojnost. Jinými slovy způsobem, jak lze dosáhnout relativně spravedlivého vyčíslení výše relutární náhrady, je zohlednění částek přiznaných v jiných srovnatelných řízeních. 57. Je zřejmé, že pokud zákon nestanoví alespoň rámcově částky pro odškodnění nemajetkové újmy, musí se každý soudce při rozhodování o určení její výše v každém konkrétním případě opírat alespoň o judikaturu vyšších soudů, a to zejména co se týká skutkově podobných věcí. Pokud má být rozhodování v těchto otázkách považováno účastníky za spravedlivé, nelze tyto částky přiznávat nahodile bez jejich porovnání s jinými případy. Je sice pravdou, že porovnávat případy, kdy se jednalo např. o zásahy v podobě zjevně nepravdivých článků v bulvárním tisku, jež svým dosahem (počet prodaných výtisků, internetové zveřejnění apod.) byly s to zasáhnout velmi citelným způsobem lidskou důstojnost poškozených, s případy úmrtí blízké osoby, je velmi obtížné. Na druhou stranu je však třeba zvažovat, do jaké míry lze reparovat tyto zásahy pouze vysokými peněžními částkami, neboť v těchto případech může dojít (a často i dochází) k částečné nápravě nemajetkové újmy již např. zveřejněnou omluvou, poskytnutím prostoru pro reakci na nepravdivý článek apod. Tyto způsoby však většinou při náhradě nemajetkové újmy, jež byla způsobena smrtí blízkého, dokonce dítěte, nepřicházejí v úvahu a jedinou možností tak bývá satisfakce v penězích. I z tohoto pohledu bylo žádoucí ke stanovení výše relutární náhrady přistupovat.“

[7] Srov. např. náhradu ve výši 1 000 000 Kč přiznanou za lživé bulvární články herci Marku

Vašutovi (II.ÚS 1879/11) nebo náhradu ve výši 1 200 000 Kč přiznanou (zatím nepravomocně) herečce Dagmar Havlové Městským soudem v Praze.

[8] Ustanovení § 3 odst. 2 písm. b) NOZ.

[9] Dostupné na [www](http://www.epravo.cz), k dispozici >>> [zde](#). (přístup získán 23. 9. 2016).

© EPRAVO.CZ - Sběrka zákonů, judikatura, právo | www.epravo.cz

Další články:

- [Nový zákon o veřejných dražbách, aukce a obálkové metody](#)
- [Pohled přes hranice - natáčení pornografických klipů jako důvod výpovědi z nájmu bytu](#)
- [Nařízení EU o umělé inteligenci a jeho dopady na využití jazykových modelů v advokátní praxi](#)
- [Revize zájezdové směrnice: co přináší, co hrozilo a co to znamená pro praxi](#)
- [Kupní smlouva o převodu nemovitosti bez uvedení výše kupní ceny](#)
- [Druhá „tlačítková novela“: povinné tlačítko pro odstoupení od smlouvy](#)
- [Souhlas s veřejným užíváním pozemku jako překážka nároku na bezdůvodné obohacení - nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 2541/25](#)
- [Kupní smlouva bez přesného určení kupní ceny](#)
- [Byznys a paragrafy, díl 36.: Doložka o mlčenlivosti](#)
- [Detekce podezřelého obchodu v kontextu hazardních her](#)
- [AI omnibus](#)